

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ЗНАЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ПРАВООХОРОННИХ ВІДОМСТВ

Сьогодні в умовах складної соціально-економічної обстановки в країні, загострення криміногенної ситуації в суспільстві, радикального оновлення нормативно-правової бази України проблема цілеспрямованої, вміло організованої, здійснюваної відповідно до розпоряджень правових норм взаємодії правоохоронних органів набула виняткове значення. Аналіз обстановки боротьби зі злочинністю свідчить, що і надалі спостерігається зростання скоєння особливо тяжких злочинів. Такі небезпечні тенденції продовжують носити стійкий характер і вимагають прийняття рішучих і узгоджених заходів всієї системи правоохоронних органів. Для успішного розслідування резонансних кримінальних справ, таких тяжких злочинів, як особливо складні злочини проти життя і здоров'я громадян, у кредитно-фінансовій, банківській сфері, зовнішньоекономічній діяльності, пов'язаних із проявами корупції в діях високопоставлених посадових осіб, організованої злочинності тощо, необхідне налагодження постійного, тісного контакту всіх суб'єктів протидії злочинним проявам.

Чимало прийнятих за останні роки законів та інших нормативних актів говорять про необхідність взаємодії таких правоохоронних органів, як Міністерство внутрішніх справ України, прокуратура, Служба безпеки України, Державна податкова адміністрація та їх слідчих підрозділів, але, на превеликий жаль, чіткої регламентації взаємодії немає в жодному з них. При недостатньому забезпеченні взаємодії слідчих різних правоохоронних відомств на законодавчому рівні вирішення цієї проблеми взяли на себе Президент України та керівники правоохоронних органів України. Треба відзначити, що в даний час поки що основними найважливішими документами, які наголошують на тісній взаємодії між правоохоронними відомствами, та їх підрозділами щодо сумісного розслідування злочинів та забезпечення взаємної узгодженої діяльності є Указ Президента України «Питання посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами в сфері економіки» від 24 серпня 1994 р. 484/94 та нещодавно прийнятий Президентом Указ від 6 лютого 2003 року N 84/2003 » Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» . Згідно з Указами визначається необхідність створення в установленому законодавством порядку мобільних спільних слідчо-оперативних груп з числа працівників Генеральної Прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації України для оперативного, повного, всебічного та об'єктивного розслідування особливо складних злочинів проти особи, пов'язаних з фактами корупції в органах державної влади, організованої злочинної діяльності у сфері економіки, зокрема в кредитно-фінансовій та банківських системах, у сфері зовнішньоекономічної діяльності, торгівлі, на транспорті, а також вчинених посадовими особа-

ми у складі організованих груп злочинців. Як ми бачимо, Президентом України чітко й однозначно визначається форма взаємодії не тільки слідчих і оперативних підрозділів, але і слідчих працівників різних правоохоронних відомств між собою при розслідуванні особливо складних злочинів. Однак відразу слід відмітити, що взаємовідносини слідчих правоохоронних органів у повній і достатній мірі, на жаль, не регламентовані ні відомчими, ні міжвідомчими нормативними, ні іншими правовими актами, а також слабо висвітлені в науковій літературі.

У той же час результати проведеного нами дослідження показують, що на даному етапі слідчі різних правоохоронних органів працюють у відриві один від одного, самостійно вирішуючи виникаючі в них проблеми. За даними дослідження, з питаннями встановлення взаємодії (в роботі міжвідомчих слідчих груп чи міжвідомчих слідчо-оперативних груп, дача окремих доручень слідчому іншого відомства) жодного разу не доводилося мати справи: 63,4% опитаних слідчих органів внутрішніх справ; 56% співробітників прокуратури, 67% слідчих Служби безпеки і 67,8% – податкової міліції*. Найбільш популярною та розповсюдженою формою їх взаємодії на сьогодні є, перш за все, обмін інформацією. Можна виділити два основних види інформаційного обміну між співробітниками слідчих підрозділів правоохоронних органів: по-перше, більш поширений, це обмін методичною і науково-аналітичною інформацією в ході спільних (міжвідомчих) нарад, координаційних нарад при прокурорі, який наглядає за діяльністю відповідних органів розслідування, конференцій, «круглих столів» тощо; по-друге – обмін інформацією в ході спільного розслідування особливо складної кримінальної справи в складі міжвідомчих слідчих (слідчо-оперативних) груп. Значимість спільних засідань як важливого інструменту координації і взаємодії, обміну інформацією, вироблення та прийняття оптимальних рішень з виникаючих проблем боротьби зі злочинністю очевидна. Немає сумніву в необхідності й користі багатобічних контактів правоохоронних органів, в числі яких спільні колегії, міжвідомчі наради й інші заходи, що виправдують себе на практиці.

Відносно широко розповсюдженим, але в той же час найбільш дійовим напрямком взаємодії слідчих правоохоронних відомств, за даними дослідження (43,6%) є спільна діяльність при розслідуванні особливо складних кримінальних справ у складі міжвідомчих слідчих та слідчо-оперативних груп, а також безпосередньо пов'язані з даними формами взаємодії – спільне (узгоджене) планування слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, взаємне обговорення результатів цих дій при участі в діяльності груп тощо. Дійсно, процес взаємодії при розслідуванні кримінальних справ по своїй суті є більш складним, пов'язаним з чималими труднощами і розвивається дуже повільними темпами, що значною мірою пояснюється відсутністю належного правового регулювання такого

---

* В роботі наводяться нами данні проведеного протягом 2000-2003 рр. анкетування по вказаній темі: 130 слідчих ОВС, 60 слідчих прокуратури, 50 слідчих СБУ, 55 слідчих податкової міліції.

виду співробітництва. Отже, основною перешкодою на шляху становлення взаємовигідного співробітництва (взаємодії) між слідчими різних правоохоронних відомств є відсутність нормативно-правової бази, яка встановлювала б порядок і механізм взаємодії. На користь такого твердження висловилися 96,7% опитаних нами керівників і співробітників слідчих підрозділів правоохоронних відомств.

Виходячи з визначеної нами проблеми, виникають питання: по-перше, чи є необхідною сумісна діяльність (взаємодія) по розслідуванню злочинів слідчих різних правоохоронних відомств (прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ та Державної податкової адміністрації), і по-друге, чи можна таку їх діяльність назвати взаємодією.

На наш погляд, доцільність встановлення взаємної діяльності при розслідуванні конкретного особливо складного злочину обумовлена низкою факторів. З одного боку, вона ґрунтується на наявності значної кількості загальних рис, які властиві слідчим різних правоохоронних структур: їх поєднують єдині цілі, задачі, спільні сфери професійної діяльності, методи роботи, об'єднання їх діяльності однією стадією кримінального процесу – досудовим розслідуванням, знаходження однаковою мірою під наглядом прокурора, що сприяє правильній організації взаємодії; слідчі при здійсненні своїх повноважень керуються одними нормами кримінально-процесуального законодавства. З іншого боку – наявність в кожного органу розслідування (слідчого) своєї компетенції. Поняття «компетенція» є міжгалузевим та широко застосовується в усіх галузях діючого законодавства України. Воно традиційно означає сукупність повноважень (прав і обов'язків) того чи іншого органу державної влади, в тому числі і правоохоронного органу, його окремих підрозділів та посадових осіб. Отже, саме перебування слідчих в різних відомствах та в їх спеціальних підрозділах (наприклад, підрозділах по боротьбі із організованою злочинністю тощо) обґрунтовує необхідність їх взаємодії. І немаловажним фактором є наступне положення – взаємодія слідчих заснована на нормах кримінально-процесуального закону, що є юридичною підставою виділення визначених форм взаємодії. У силу ст.118 КПК формою взаємодії слідчих правоохоронних відомств є дача окремих доручень. Взаємодія слідчих, крім того, може здійснюватися й у формі спільної участі в розслідуванні злочину в складі міжвідомчої слідчої групи (ст.119 КПК). Взаємодія слідчих при участі в такій групі припускає і взаємний обмін інформацією щодо суті події, що розслідується, узгоджене планування, прийняття спільних погоджених рішень у процесі розслідування тощо.

Діяльність слідчих єдина і специфічна за своєю юридичною природою, принципами, змістом та формою та направлена на вирішення загальних задач кримінального судочинства. Але нас цікавлять більш вузькі завдання при розслідуванні конкретної кримінальної справи, ніж загальні завдання кримінального судочинства. У зв'язку з цим можна виділити такі задачі їх взаємодії:

– швидкість провадження досудового слідства. Вимога закону про швидке розкриття злочину спрямована на те, щоб виключити невинуватану втрату часу, повільність і тяганину при провадженні досудового слідства. Виконання даної вимоги покликано забезпечити необхідні темпи при виконанні органом розслідування покладених на нього завдань. Цьому слугують приписи закону про реалізацію процесуальних термінів, правилах розслідування злочинів групою слідчих тощо.

– викриття осіб, що скоїли злочин. Незалежно від відомчої належності, слідчі – це наділені широкими повноваженнями діячі юстиції, що виконують важливу державну функцію викриття осіб, що скоїли злочин. Викрити злочинця – це означає зібрати стосовно нього достатні докази, які дають підставу для однозначного, хоча і попереднього (досудового) висновку про те, що саме ця людина і вчинила злочин, що розслідується. Діяльність по викриттю злочинця може бути охарактеризована як процес збирання, накопичення, аналізу, оцінки і використання фактичних даних, за допомогою яких встановлюється головний факт і обставини скоєння інкримінованого злочинцю діяння [1, с.7, 151].

– своєчасне виявлення злочинів і притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що їх скоїли. Щоб успішно розкрити злочин, необхідно своєчасно виявити і закріпити сліди злочину, зібрати докази, що обвинувачують чи виправдовують обвинуваченого. Зволікання з провадженням тих чи інших слідчих дій найчастіше призводить або до втрати взагалі самої можливості одержання доказів або до зменшення такої можливості. Виявити – зібрати інформацію (відомості, дані, факти), які вказують на те, що конкретна особа могла скоїти діяння, що розслідується.

– ефективність. Суть його полягає в тому, що кожен орган, кожен підрозділ і окремо взятий працівник (в даному випадку слідчий), повинен діяти максимально ефективно, цілком реалізовувати потенційні можливості. Кожен елемент структури прагне до досягнення власних цілей, що визначаються системою оціночних показників. Принцип ефективності припускає таку систему оціночних показників, яка буде підлегла реалізації загальних цілей [2, с.210-211]. Принцип ефективності залежить від рівня взаємодії між різними структурними підрозділами правоохоронних органів при розслідуванні злочинів.

– оперативність. Говорячи про задачу оперативності, ми підкреслюємо її невідкладний, динамічний характер, який означає, що діяльність слідчого повинна бути спрямована на попередження дій злочинців щодо приховування слідів злочину, чи прийняття інших мір (заходів), що перешкоджають розкриттю злочину. Безумовно, ми згодні з думкою авторів [3, с.70-77], які вважають, що термін «оперативність» більшою мірою відноситься до задач оперативно-розшукової діяльності органів дізнання, однак для позначення слідчої діяльності при розслідуванні кримінальної справи і його варто визнати цілком обґрунтованим.

Задачі досудового розслідування – це частина системи задач кримінального судочинства. Потрібно чітко і недвозначне розуміння того, що боротьба зі злочинністю – це задача всього суспільства, яка повинна ви-

рішуватися спільними зусиллями всіх його інститутів [4, с.6]. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що взаємодія слідчих здійснюється з метою рішення ідентичних, однорідних чи подібних задач кримінального судочинства.

З урахуванням викладеного, на основі аналізу слідчої практики, ми бачимо, що даний вид взаємодії має широкий характер та спрямований на узгодження дій слідчих правоохоронних відомств у вирішенні загальних питань боротьби зі злочинністю, в тому числі розробки стратегій, тактики, практичних рекомендацій щодо розслідування особливо складних злочинів та їх профілактики. Форми взаємодії в цьому випадку специфічні і мають нормативно-правовий та організаційний характер. Однак треба відзначити, що ці дві форми взаємодії тісно пов'язані між собою. Нормативно-правові форми впливають з положень кримінально-процесуального кодексу, законів України, Указів Президента України, які регулюють діяльність органів внутрішніх справ, Служби безпеки України, прокуратури, податкової міліції і стосуються питань: виконання окремих доручень слідчого по кримінальних справах; створення міжвідомчих слідчих та слідчо-оперативних груп для розслідування особливо складних справ. Але необхідно звернути увагу на те, що в процесі взаємної діяльності в групі слідчі вирішують і організаційні питання, такі як: спільна розробка версій і узгоджене планування розслідування в цілому (слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, визначення методів, засобів розслідування тощо); взаємне інформування або обмін інформацією між членами міжвідомчих слідчих та слідчо-оперативних груп та іншими учасниками розслідування; спільний аналіз результатів розслідування (отриманих доказів, результатів слідчих дій та оперативно-розшукових заходів іншої інформації); участь в міжвідомчих нарадах, розробка спільних доповідей про стан розслідування особливо складного злочину тощо.

Викладене послужило основою для висновку про те, що є всі підстави стверджувати, що взаємодія слідчих правоохоронних органів є необхідною умовою успіху в процесі розкриття та розслідування злочинів. Використання терміна «взаємодія» для визначення узгодженого зв'язку слідчих підрозділів правоохоронних відомств представляється виправданим, тому що він найбільш повно і наочно відображає характер взаємних дій. На наш погляд, під взаємодією слідчих правоохоронних органів України слід розуміти засновану на законі і спільності задач в кримінальному судочинстві колективну діяльність, що припускає координацію, сполучення, узгодження й ефективного використання сил (дій) слідчих, обумовлене в їх компетенції (спеціалізації) і формах діяльності, що здійснюється на одній стадії кримінального процесу і спрямоване на розкриття, розслідування і попередження злочинів.

Не випадково, що ефективна взаємодія є одним із найважливіших питань практичної діяльності органів, що здійснюють боротьбу зі злочинністю, тому уявляється, що взаємодія даного виду є потрібною і дуже перспективною. Виходячи із зазначених вище позицій, вважаємо, що продумана і правильно організована взаємодія слідчих правоохоронних відомств, закріплена в певному нормативному акті, дозволить не тільки

підвищити ефективність їх роботи, але й істотно розширити можливості кожної з взаємодіючих сторін при розслідуванні особливо складних злочинів, що безумовно важливо в умовах загострення криміногенної обстановки і росту особливо небезпечних злочинів.

Список літератури: 1. Образцов В.А. Выявление и изобличение преступника. М., 1997. 2. Толстик В.А. Показатели оценки деятельности органов внутренних дел // Совершенствование деятельности органов внутренних дел в условиях судебно-правовой реформы. Межвузовский сборник научных трудов. М., 1990. 3. Зажицкий В.И. Проблемы принципов оперативно-розыскной деятельности // Государство и право. 2001, № 7. 4. Братко А.Г. Методологическая функция теории права и уголовного процесса // Правовые и криминалистические проблемы раскрытия и расследования преступлений. Труды академии управления. М., 1998.

Надійшла до редколегії 03.04.03